

УДК 81'373.7:811.161.2

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СТИЛЮ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Сушко О.І., Кириленко М.В.

Донбаський державний педагогічний університет

У пропонованій праці порушено одну із актуальних лінгвістичних проблем щодо виявлення специфіки фразеологізмів, які функціонують в офіційно-ділових текстах. На матеріалі документів першої половини ХХ ст. подано авторську класифікацію ділових фразеологізмів. Схарактеризовано особливості фразеологізованих утворень суспільно-політичного дискурсу. Виявлено специфіку функціонування фразеологізмів у дипломатичному та адміністративно-управлінському підстилях офіційно-ділового стилю. Проаналізовано місце і роль мови в політичному житті держави.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, фразеотворення, офіційно-діловий стиль, стилістичні засоби мови, суспільно-політичний дискурс.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Одним із важливих завдань лінгвістики є дослідження стилістичних засобів мови. Це завдання значною мірою стосується й фразеологічної стилістики. На необхідність вивчення стилістики фразеологізмів звертали увагу В.М. Білоноженко, І.С. Гнатюк та ін. У російському мовознавстві до цієї проблеми під-

ходили В.В. Виноградов, В.П. Мурат, І.А. Федосов та ін. Перед лінгвістами постала необхідність виявити критерії та методи стилістичного розмежування фразеологічних одиниць, їх функціонально-стилістичної та емоційно-експресивної диференціації. Тим самим стала очевидною потреба класифікації та систематизації фразеологічного матеріалу з погляду функціонально-стилістичної диференціації, оскільки для кож-

ного функціонального стилю властиві специфічні риси, які виявляються в доборі певних лексем, у словотворі, у будові речень, у ритміці, інтонації. До названих специфічних рис зараховуємо також і фразеологічні одиниці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато сучасних науковців (Л. Авксентьев, Я. Баран, В. Білоноженко, І. Гнатюк та ін.) звертають увагу на мовні особливості функціональних стилів, але менш дослідженою залишається проблема фразеологічної семантики в стильовій парадигмі.

Окремі аспекти цієї проблеми окреслено в працях таких науковців, як: Н. Брандес, А. Григораш, В. Мурат, О. Сушко, М. Федосов.

Помітний інтерес викликає дослідження фразеологічних одиниць, які функціонують в офіційно-діловому стилі. Цю проблему порушено саме в пропонованій праці, оскільки кожен мовний стиль формується шляхом детального добору лексичних засобів у відповідності з умовами спілкування.

Стилістична організація фразеологічних одиниць будується на співвідношенні стилістично нейтральних фразеологізмів і фразеологізмів стилістично маркованих.

Метою нашої розвідки є виявлення особливостей фразеологізмів офіційно-ділового стилю, які, характеризуючись нейтральністю з точки зору їх емоційно-експресивного забарвлення, займають своє місце в системі функціонально-стилістичної диференціації української фразеології. Досягнення поставленої мети передбачає реалізацію таких завдань:

- виявити специфіку офіційно-ділової фразеології;
- подати класифікацію фразеологічного фонду офіційно-ділового стилю;
- схарактеризувати особливості метафоричних фразеологізованих утворень суспільно-політичного дискурсу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Кожна розвинена національна мова – це чітко організована система, що складається з низки підсистем, складовими частинами якої є окремі рівні: морфологічний, синтаксичний, семасіологічний, фразеологічний і стилістичний. Важливий спектр досліджень для мовознавчої науки дає стилістика, оскільки оперує використанням мовних одиниць і категорій у різних мовних стилях.

Стилістика розглядає способи добору, поєднання і використання мовних одиниць для створення певного стилістичного колориту. Помітне місце в цьому сенсі посідають фразеологічні засоби мови.

Фразеологізми офіційно-ділового стилю належать до книжних одиниць, які, протиставляючись фразеології нейтральній, вирізняються своєю літературністю й властиві переважно писемному мовленню, оскільки книжна фразеологія вирізняється рафінованою семантикою висловлювань та строгою нормованістю функціонування.

Офіційно-діловий стиль має власну фразеологію, яка властива саме йому та за мовностилістичними ознаками вирізняє його з-поміж інших стилів у системі функціонально-стилістичної

диференціації: *перейняти зобов'язання, подати меморандум, набирати чинності, у встановленому порядку, до виконання тощо.*

Офіційно-діловий стиль української мови, як і всі інші структурно-функціональні стилі, має кілька різновидів, які поряд зі спільними для цього стилю в цілому ознаками мають і свою окрему, притаманну лише цьому різновиду специфіку. Найвиразнішими варіантами названого стилю, на наш погляд, є його різновиди в системі офіційно-ділових стосунків, у межах яких на основі характерних ознак можемо розрізняти стильові підвиди – власне ділові, а також такі, що стосуються не лише офіційно-ділової сфери, а, скажімо, активно проникають у публіцистичний стиль.

У текстах службових документів залежно від їх жанрових особливостей функціонують як власне ділові (ядерні) фразеологізми, так і периферійні фразеологізми. Тому багатий фразеологічний фонд офіційно-ділового стилю умовно можна поділити на дві групи:

- 1) власне ділові фразеологізми;
- 2) фразеологізовані утворення суспільно-політичного дискурсу.

Особливість власне ділових фразеологічних одиниць полягає в тому, що вони тяжіють до термінів, а в їх семантиці закладено кваліфікативне значення, що й дозволяє нам виділити в межах власне ділової фразеології кілька підгруп:

а) фразеологізми, що функціонують у текстах службових документів першої половини ХХ ст. як номінації конкретних понять: *комісар народної освіти, секретар в справах харчових, особливий комісар*, тощо;

б) фразеологізми, які окреслюють субстантивовані абстрактні поняття: *природа влади, натура війни, поважні успіхи, добросусідські відносини, державний організм, відповідальність державної служби*, тощо;

в) фразеологізми, що виступають назвами окремих дій, процесів, станів: *зміцнити державну скарбницю, прийти до певності* та ін.

Термінологічна фразеологія в офіційно-діловому стилі не є продуктивною. Вона охоплює в основному сферу державно-ділового урядування. Українська ділова мова послуговується переважно складеними термінами та найменуваннями на позначення органів державної влади, різних відомств, установ, політичних та громадських організацій, посадових осіб тощо. І це не випадково, адже офіційно-діловий стиль є органічною сферою застосування термінологічної лексики та фразеології. Тому деякі дослідники, зокрема О. І. Сушко, справедливо, на наш погляд, зауважують, що термінологічні словосполучення, які функціонують у документації, виконують ту саму роль, що й терміни в науковій мові [9, с. 4].

У межах термінологічної фразеології виділяємо:

- фразеологічні одиниці на позначення органів державної влади та відомств, політичних і громадських організацій, різних суспільних інституцій;

- фразеологічні одиниці на позначення посадових осіб, а також осіб, які виконують громадські доручення офіційно-ділового характеру.

Найчастіше термінологічна фразеологія використовується в суспільно-політичній сфері. Сус-

пільно-політична фразеологія характеризується підвищеною стандартністю. Така стандартність, на наш погляд, знаходить своє виявлення, по-перше, в утраті експресивності фразеологічної одиниці, а по-друге, в тому, що в офіційно-ділових текстах перевага надається не своєрідним, вишуканим, а масовим, типовим образам, які реалізуються в певному наборі фразеологічних одиниць: *Палата Панів Австрійської Державної Ради, Краєвий Соїм, Українська Парламентарна Репрезентація, Міністр-предсідник, Голова Ради Народних Міністрів Української Народної Республіки* тощо.

Ще одну підгрупу складають термінологічні фразеологічні одиниці суспільно-політичної сфери, які використовуються на позначення посадових осіб, а також осіб, які виконують різні громадські доручення державного рівня. Сюди залучаємо такі фразеологізми: *член Палати Панів Австрійської Державної Ради, відпоручник партійної організації* тощо.

Як уже зазначалося, фразеологічні одиниці офіційно-ділового стилю переважно позбавлені будь-якого експресивно-емоційного забарвлення. Проте дослідження показують, що в деяких офіційно-ділових документах функціонують (права, значно рідше) експресивно забарвлені вислови, які виділяємо в окрему групу. Як зазначає М.П. Брандес, у текстах, пов'язаних з окремими сферами офіційного життя (переважно дипломатія), «помічається емоційна експресивність і навіть образність» [4, с. 155].

Фразеологічні одиниці, які характеризуються певною образністю, функціонують переважно в дипломатичному й адміністративно-управлінському підстилях офіційно-ділового стилю, а в законодавчому підстилі їх використання обмежене. В основі творення фразеологічних одиниць цієї групи стоїть метафора. Тому сутність семантичних перетворень компонентів аналізованих нами образних висловів полягає в тому, що фразеотворчі компоненти в процесі фразеологізації розвивають у собі якісно нові властивості. Політики та громадські діячі першої половини ХХ ст. у зв'язку з активізацією пошуків нової ідеології та спробами реалізації моральних цінностей народу неодноразово зверталися до використання відповідних метафоричних моделей, які в нашому дослідженні кваліфікуються як фразеологізовані утворення політичного дискурсу.

Перша половина ХХ ст. була насиченою різними політичними подіями, а тому особлива роль відводилася політичному мовленню як сукупності вербальних структур, що використовувалися у сфері політики та здійснювали вплив на політичну свідомість громадян, залучаючи їх до перебігу політичних процесів.

Як відомо, у політиці мова виконує не тільки комунікативну функцію, а й виступає одним із засобів впливу, а точніше – маніпулятивного впливу, який передбачає не лише повідомлення про політичну дійсність, а й її інтерпретацію, а також її оцінку як явну, так і приховану.

Фразеологізовані утворення суспільно-політичного дискурсу є важливим складником політичного мовлення. Окремі дослідники вважають, що широке використання метафоричних висловів у політичному дискурсі є ознакою

кризової політичної та економічної ситуації. Із метою переконати співрозмовника в правильності своїх поглядів деякі політики залучають до свого ділового мовлення образні фразеологізовані утворення. Однак у межах офіційно-ділового стилю ця образність має дещо інше смислове навантаження, ніж у художньому чи публіцистичному стилях.

Семантика фразеологізованих утворень суспільно-політичного дискурсу в текстах службових документів досліджуваного періоду відображає як позитивні сторони суспільного укладу, так і ті негативні моменти, які існували в суспільстві. Тому окремо виділяємо: а) вислови, функціонування яких розраховане на створення піднесеності мовлення; б) вислови, яким властиве знижене забарвлення.

Фразеологізовані утворення першої підгрупи використовуються в текстах службових документів з метою передачі кращій риси характеру особистості, охарактеризувати провідних політичних діячів тощо. Сюди залучаємо такі вислови, як: *розумна частина української еміграції, викликати пошану до українського імені, галуза слов'янських народів* тощо. У суспільно-політичній комунікації суб'єктивна оцінка змістового аспекту спілкування інколи пов'язується зі спеціальним негативом у змалюванні соціальних реалій. Значна роль у цьому сенсі належить суспільно-політичним фразеологізмам, які функціонують у тексті службового документа з метою давати характеристику окремим подіям, політикам і громадським діячам за певним шаблоном, традицією. Такі фразеологізовані утворення виділяємо в окрему підгрупу.

Фразеологізовані утворення другої підгрупи використовуються з метою загострити увагу на непривабливих явищах у житті народу. Одним із таких явищ є вороже ставлення до тих, хто бореться за свою незалежність. Тому низка політичних висловів, залучених до названої підгрупи, віддзеркалює сутність ворогів українського народу: *українські національно-угодованці, свідомий ворог української ідеї, підшиватися під українську шкуру, хатні вороги українського народу* тощо.

До другої підгрупи залучаємо також вислови, які окреслюють інші негативні сторони життя: *симпатії платонічного характеру, становище Євангельських дів, політична наївність, партійній слабодухи пасинки партії* та подібні.

Специфіка суспільно-політичних фразеологізованих одиниць полягає в тому, що, потрапляючи в текст службового документа, вони органічно поєднуються з особливостями офіційно-ділового стилю, набуваючи рис, притаманних саме цьому функціональному стилю, що дозволяє говорити про останній як такий, що відрізняється від інших функціональних стилів не тільки своєрідною фразеологією, але й особливим використанням фразеологічного фонду мови.

Висновки й пропозиції. Отже, фразеологізми офіційно-ділового стилю займають належне місце в системі української фразеології, що ще раз підкреслює багатогранність стилістичної системи української мови.

Помітне місце в офіційно-діловій комунікації займають суспільно-політичні фразеологічні оди-

ниці, оскільки їм властива компонентна стислість і разом із тим максимальна семантична точність при висловленні думки.

У перспективі дослідження – подальше виявлення специфіки фразеологічних одиниць офіційно-ділового стилю.

Список літератури:

1. Авксентьев Л. Г. Сучасна українська мова: Фразеологія / Л. Г. Авксентьев. – Харків: Вища школа, 1988. – 134 с.
2. Баран Я. А. Фразеологія у системі мови / Я. А. Баран. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1997. – 175 с.
3. Білоноженко В. М. Функціональна та лексикографічна розробка українських фразеологізмів / В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк. – К.: Наукова думка, 1989. – 155 с.
4. Брандес Н. П. Стилистика текста: теоретический курс / Н. П. Брандес. – М.: Прогресс-Традиция; ИНФРА-М, 2004. – 461 с.
5. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежбицкая. – М.: Наука, 1997. – 416 с.
6. Виноградов В. В. Русский язык / В. В. Виноградов. – М.: Высшая школа, 1972. – 614 с.
7. Григораш А. М. Фразеология и стиль / А. М. Григораш. – К.: Вища школа, 1991. – 139 с.
8. Мурат В. П. Об основных проблемах стилистики / В. П. Мурат. – М.: Издательство Министерства образования СССР, 1971. – 335 с.
9. Сушко О. І. Функціонування фразеологічних одиниць у текстах службових документів першої половини ХХ століття: посібник / О. І. Сушко. – Слов'янськ: Канцлер, 2005. – 96 с.
10. Федосов М. А. Функционально-стилистическая дифференциация русской фразеологии / М. А. Федосов. – Ростов-на-Дону: Издательство Ростовского университета, 1977. – 211 с.

Сушко О.І., Кириленко М.В.

Донбасский государственный педагогический университет

ФУНКЦИОНАЛЬНО-СТИЛИСТИЧЕСКАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ ОФИЦИАЛЬНО-ДЕЛОВОГО СТИЛЯ

Аннотация

В данной статье затронута одна из актуальных лингвистических проблем касательно выявления специфики фразеологизмов, которые функционируют в официально-деловых текстах. На материале документов первой половины ХХ века сделана авторская классификация деловых фразеологизмов. Описаны особенности фразеологизированных образований общественно-политического дискурса. Определена специфика функционирования фразеологизмов в дипломатическом и административно-управленческом подстилях официально-делового стиля. Проанализировано место и роль языка в политической жизни государства.

Ключевые слова: фразеологическая единица, фразеобразование, официально-деловой стиль, стилистические средства языка, общественно-политический дискурс.

Sushko O.I., Kirilenko M.V.

Donbass State Pedagogical University

FUNCTIONAL-STYLISTIC ORGANIZATION PHRASEOLOGICAL UNITS OFFICIAL STYLE OF THE UKRAINIAN LANGUAGE

Summary

This article discusses one of the problems concerning the specificity of detection of phraseological units that operate in official and business texts. On the material documents the first half of the Twentieth Century author proposed classification frazeologizmov business. Describes the use of phraseological oobennosti formations of social and political discourse. Specifics of functioning of phraseological units in diplomatic and administrative substyles of official style are defined. It shows the role of language in the political life of the state.

Keywords: phraseological units, frazeoobrazovanie, officially-business style, stylistic means of language, socio-political discourse.